

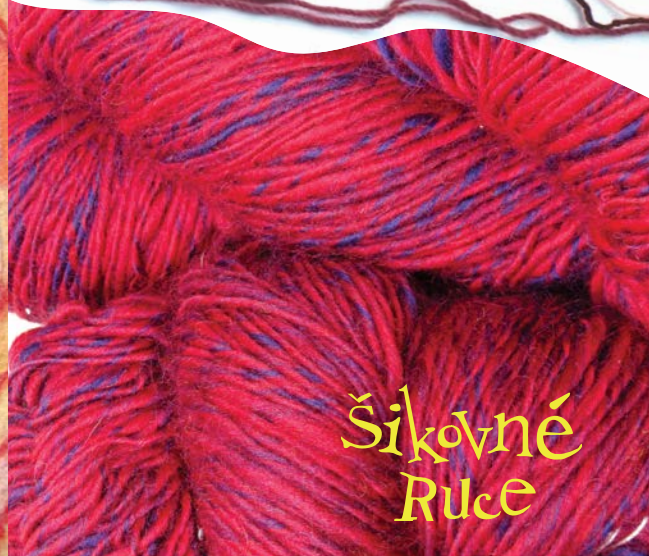

PŘEDENÍ VLNY

NA KOLOVRÁTKU A NA VŘETÁNKU

aneb cesta vlny
od ovečky k přadénku

Kateřina Rodinová

Šikovné
Ruce

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

PŘEDENÍ VLNY NA KOLOVRÁTKU A NA VŘETÁNKU aneb cesta vlny od ovečky k přádénku

Kateřina Rodinová

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
jako svou 7133. publikaci

Fotografie v knize a na obálce RNDr. Helena Grocholová, MA Kateřina Rodinová, MA Jan Rodina
Texty MA Kateřina Rodinová
Sazba a grafická úprava Mg.A Kateřina Krédlová
Odpovědná redaktorka Ing. Jana Minářová

Počet stran 64
První vydání, Praha 2019
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.
© Grada Publishing, a.s., 2019
Cover Design © Kateřina Krédlová, 2019

Doporučení a pracovní postupy v této knize byly autorkou ověřeny, přesto za ně nelze převzít zodpovědnost. Autor ani nakladatelství neručí za jakékoliv věcné, osobní ani majetkové škody.

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

ISBN 978-80-271-2664-4 (ePub)

ISBN 978-80-271-2663-7 (pdf)

ISBN 978-80-247-3323-4 (print)

OBSAH

ÚVOD	5
1. OVČÍ VLNA	6
1.1. STŘÍHÁNÍ	8
1.2. TŘÍDĚNÍ VLNY	11
1.3. PRANÍ SUROVÉ VLNY	12
1.4. SUŠENÍ VYPRANÉ VLNY	14
1.5. USKLADNĚNÍ VLNY	14
2. PŘÍPRAVA VLNY PŘED PŘEDENÍM	15
2.1. ROZVOLŇOVÁNÍ	15
2.2. ČESÁNÍ	16
2.2.1. ČESÁNÍ NA HŘEBENECH	17
2.2.2. ČESÁNÍ NA KARTÁČÍCH	19
2.2.3. ČESÁNÍ NA BUBNOVÉ ČESAČCE	24
2.3. ÚPRAVA STROJOVĚ ČESANÉ VLNY	25
3. KOLOVRÁTEK	26
3.1. KOLOVRÁTEK A JEHO ČÁSTI	26
3.2. KOLOVRÁTEK S JEDNODUCHÝM A DVOJITÝM PŘEVODEM	28
3.3. VÝBĚR KOLOVRÁTKU	32
3.5. PŘEDENÍ A JAK NA TO	34
3.5.1. NÁVOD NA PŘEDENÍ	34
3.5.2. VYTVOŘENÍ PŘADENA, KLUBÍČKA	39
3.5.3. SESKÁVÁNÍ PŘÍZE	43
3.5.4. PŘEDENÍ OZDOBNÉ PŘÍZE	45
3.5.5. CO DĚLAT KDYŽ	48
4. RUČNÍ VŘETENO	49
4.1. VŘETENO	49
4.1.1. NÁVOD NA PŘEDENÍ	50
4.1.2. SESKÁVÁNÍ	52
4.2. VOLNĚ VISÍCÍ VŘETENO S PŘESLENEM	54
4.2.1. NÁVOD NA PŘEDENÍ	55
4.2.2. SESKÁVÁNÍ	58
5. NAPAŘOVÁNÍ A PRANÍ UPŘEDENÉ PŘÍZE	59
6. PLETENÍ A TKANÍ Z RUČNĚ PŘEDENÉ PŘÍZE	60
LITERATURA	63

Přádelna z pevnosti Eketorp, Švédsko

ÚVOD

Když jsem sama začínala příst na starém kolovrátku, zjistila jsem, že není jednoduché upříst měkkou jemnou přízi vhodnou na pletení nebo naopak pevnou na pletení ponožek či na osnovu ke tkaní. Práce se mi nedařila a já zjistila, že jsou důležité nejen zručné ruce přadleny, ale také znalost toho, jaký druh vlny použít, jak ji správně připravit a jaký kolovrátek je k danému typu příze nejvhodnější, a že staré vřeteno fungující již od pravěku vůbec neupadlo v zapomnění.

S technikou předení jsem se poprvé seznámila před 15 lety při mém studiu starých textilních technik na Bäckedals Folkhogskole ve Švédsku, kde tradice zpracování ovčí vlny a chov původních plemen ovcí přetrvává do dnešních dnů. Také v naší zemi zažívá předení ovčí vlny na kolovrátku, barvení vlny, plstění a tkaní v posledních letech renesanci a stává se hobby koníčkem nebo příjemnou relaxační či terapeutickou činností.

Proto jsem se rozhodla všem zájemcům o předení a zpracování ovčí vlny své dosavadní zkušenosti shrnout do knížky, kde naleznou rady, jak si ovečku sami ostříhat, jakým způsobem si její vlněné rouno vytrídít a vyprat, jaký kolovrátek a typ vřetena si vybrat. V knize předkládám návod, jak ovčí vlnu česat, příst a seskávat. Pro snadnější pochopení doplňuji text, který se neobejde bez technického názvosloví a výrazů, s názornými obrázky.

Ráda bych poděkovala sociálně terapeutické dílně Momo v Chrudimi, která mi zapůjčila kolovrátky k užívání a poskytla mi prostor pro focení.

Děkuji také všem přadlenkám, které ukazují různé techniky zpracování ovčí vlny a předení na svých blozích (doporučuji na Googlu–vlněnký) či na internetových stránkách Youtube, které mne inspirovaly k dalšímu tvoření s vlněnými vlákny. Své mamince děkuji za to, že z mých ručně předených přízí dokáže uplést nádherné čepice či šály.

V neposlední řadě děkuji svému nejmilejšímu muži, který mi byl při psaní knihy velkou oporou a hlavním konzultantem. Děkuji mu, že ochotně nafotil jednotlivé postupy zpracování a předení ovčí vlny a že má stále tu trpělivost stříhat naše ovečky ovčáckými nůžkami.

Shetlandské ovečky mají velice jemnou a měkkou vlnu široké škály barev nejjemnější ze všech anglických plemen (autor RNDr. Helena Grocholová, klub chovatelů plemene shetlandská ovce, www.shetlandskaovce.webnode.cz)

1. OVČÍ VLNA

Ovčí vlna patří k nejstarším přadným materiálům a díky svým vynikajícím vlastnostem je stále žádaná na světovém trhu. Ne každá vlna je však vhodná k textilnímu zpracování.

Není vlna jako vlna. Ovčí vlna z různých plemen může být odlišné kvality, vzhledu, délky, pevnosti. Drobní chovatelé často chovají ovce pouze na maso, tudíž plemena s výbornou masnou užitkovostí, ale s vlněným roumem, které se svými vlastnostmi nehodí k předení nebo plstění (záleží na konkrétním plemenu, např. vlna z ovečky suffolk se dobře plstí).

Naproti tomu se tato vlna, která má vysokou pružnost a kadeřavost, výborně uplatní jako izolační materiál nebo výplň. Plemena s kvalitní vlnou vhodnou k výrobě textilu jsou označována jako vlnářská nebo s kombinovanou užitkovostí, jak na maso, tak také na vlnu. Nejznámějším vlnářským plemenem s jemnou vlnou vhodnou k výrobě oblečení a spodního a funkčního prádla je ovce merino.

Pastevecký kabát (tzv. guba) utkaný z ručně předené příze

Typickými vlnářskými plemeny, chovanými také u nás, jsou anglická dlouhovlnná plemena Romney a Leicester nebo Shetlandské ovce s jemnou zkadeřenou vlnou, ze které se vyrábí tradiční anglické tvídy. Za naše původní vlnářská plemena se považuje ovečka Šumavská a Valaška.

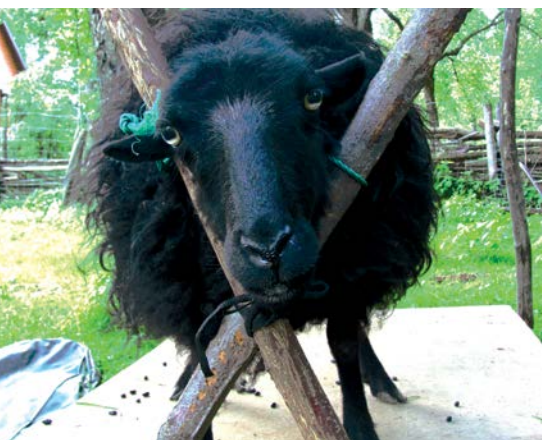
Vlněné rouno se skládá z různých typů vlasů, které se od sebe svou kvalitou liší. Rozlišuje se podsada, pesík a pak ještě mrtvý vlas. Podsadové vlasy jsou kratší a jemnější, často velmi zakroucené, pesíky jsou vlasy delší, hrubší, pevnější a málo zakroucené (vlnité) až téměř rovné. Mrtvé vlasy jsou pak ty nejhrubší krátké a rovné vlasy.

Vlna jedné ovce se skládá převážně z jednoho druhu vlasu nebo je smíšená, kdy ji tvoří jak výrazná podsada, tak i různé typy pesíků (v tomto případě lze podsadu od pesíku dobře tahem oddělit).

Tak například kvalitní jemná vlna z merinových ovcí je tvořena převážně podsadou, dlouhá a lesklá vlna zejména anglických plemen ovcí je tvořena dlouhými pesíky a nevýraznou podsadou. Naše Valaška a Šumavská ovečka má vlnu smíšenou. Z jejich rouna se dá tedy získat jak polojemná podsadová vlna, tak i dlouhý pevný vlas vhodný k předení pevné nitky.

Ovčácké nůžky

Stříhání ovečky přivázané ke dvěma kúlům

Začátek stříže od pravé zadní končetiny k hlavě

1.1. STŘÍHÁNÍ

Ovčí stříž se provádí jednou, u dlouhovlnných plemen dvakrát do roka. Za nejvhodnější dobu stříže se uvádí duben, dvojstřížné ovce se stříhají po druhé koncem září či začátkem října.

Doba stříhání musí být naplánovaná také podle bahnění, popřípadě kojení ovcí. Je potřeba si uvědomit, že sestřížení kožichu ovce je citelný zásah do jejího hospodaření s tělesným teplem, a proto je nutné po střížce ovce dobře krmit, aby se nenachladily (zvláště na podzim).

Pokud se chystáte ostříhat ovečky sami, můžete to zkusit nejprve ovčáckými nůžkami. Není to nijak obtížné, oproti práci s elektrickým strojkem je to práce klidnější, a hlavně pomalejší. Ruční stříž ovečky může trvat 0,5–1 hod v závislosti na vaší zručnosti, zatímco strojní stříž okolo 1 minuty.

Způsobů stříže je několik, záleží na tom, jak se ovečka během stříže drží. U nás střihači používají **australský způsob** stříže, kdy se ovečka povalí na zem a opře se o jeho nohy nebo tzv. **německý typ** stříže, kdy se ovečka opírá o střihačovu nohu rozkročenou na nízké lavici.

Protože při těchto způsobech střihač drží ovečku a zároveň ji stříhá, jsou tyto typy stříže vhodné pro zručné a zkušené střihače. Jednoduchým způsobem i pro začátečníky je stříhat ovci ve stoje přivázanou ke kúlům nebo ke střihačí lavici.

V tomto případě se stříhač naklání přes ovečku a začíná stříhat pravý bok směrem od zadní pravé končetiny k hlavě. Pak postupně pokračuje stejným směrem přes celý pravý bok a níž až k břichu.

Poté stříhač stříhá druhý bok směrem od hlavy k levé zadní končetině. Střih se vede vždy rovnoběžně s páteří, aby se vlna stříhala těsně u kůže. Naposledy se stříhá břicho, nohy, krk a hlava.

Obecným pravidlem při tomto způsobu stříhání je, že se vždy stříhá rovnoběžně s páteří od hřbetu dolů, aby vlna, která padá, nevadila při dalším stříhání. Nůžky je potřeba držet a stříhat co nejbližší k tělu. Druhou rukou se napíná kůže na již ostříhané straně směrem nahoru ke páteři.

Nikdy nenapínejte ještě neostříhanou část, jinak by došlo k poranění kůže stříhem. Snažte se ustříhnout vlnu napoprvé těsně u kůže a nestříhat tak na dvakrát. Vznikly by krátké přestřížky.

Na některých místech se samozřejmě nemusí podařit stříhat hned napoprvé těsně u kůže a přestřížky vzniknou. Je proto nutné je pak z vlněného rouna vytržít. Kdyby se tyto přestřížky smíchaly s ostatní kvalitně ostříhanou vlnou, krátké vlasy by pak z upředené příze odstávaly a píchaly.

Stříhané ovčí rouno postupně klesá dolů

Ostříhaný pravý bok ovečky

Nůžky držíme co nejbližší k tělu, druhou rukou napínáme kůži

Ovečka je při stříhu klidná a děti ji odměňují větvičkou

Střih levé zadní nohy

Střih krku

Střížené rouno z jedné ovce váží obvykle 3 až 5 kg, berani dávají obvykle o 30–40 % více vlny než ovce (např. až 1–12 kg). Nelze obecně říci kolik se získá vlny z jedné ovečky, váha vlny záleží nejen na velikosti zvířete, ale také na hustotě a délce vlny, na její mastnotě a vlhkosti.

Na kvalitu vlny má vliv stáří a pohlaví oveček, nejjemnější je vlna jehňátek a jednorokních oveček. Dále kvalitu vlněného rouna ovlivňuje počasí, druh pastvy, výživa, konstituce, a hlavně zdravotní kondice zvířete. Jedno ovčácké pravidlo zní: „*jaký chov, takový růst vlny*“.

Kvalitu ostříhané vlny zjistíme pouhým pohledem, ale také hmatem, čichem a sluchem. Zkušený znalec cítí vlnu všemi smysly. Zdravá vlna je jasná, hustá, pružná a mastná. Naopak vlna řídká, suchá a silně znečištěná prachem až ke kůži, je označována jako mrtvá a svědčí o slabé výživě a nezralé konstituci zvířete.

Kvalita vlny se pozná již na ovci, rozhrnutím chomáčů na pleci a na boku až ke kůži. Pokud zůstávají po odhrnutí pěšinky otevřené, tak se mluví o vlně mrtvé a opačně o vlně silné (pružné) a zdravé.

Pružnost vlny se může zkusit také napínáním ustříženého pramenu vlny a pozorováním, zdali nabývá zpět původního zvlněného tvaru.

1.2. TRÍDĚNÍ VLNY

Po ostříhání se vlna třídí. Z rouna se rovnou odstraňuje vlna silně zašpiněná trávou, bodláčím nebo vlna zakrmená a zakalená močí a mrvou. Z rouna se vyřazuje také vlna silně zaplštěná, slepená a vlna přestřížená.

Dále se vlněné rouno třídí podle toho, z které části těla pochází. Nejvyšší kvality a nejjemnější je vlna na lopatkách a na bocích ovce, vlna z hřbetu, krku je střední jakosti, nejméně hodnotná je pak vlna na hlavě, nohou a ocasu, kde roste hrubá krycí srst.

Určitou zkušenost už vyžaduje třídění vlny podle kvality vlákna (viz výše) a jeho charakteru ve vztahu k textilnímu využití.

Ta nejjemnější vlna s krátkou hebkou podsadou se používá k výrobě pleteného oblečení, k výrobě plstěného sukna, vlna s nejdelším vlasem naopak na pevnou osnovu a tkaní lesklých hladkých látek, vlna hrubšího charakteru pak na pokrývky, koberce, podrážky a papuče.

Přestřížky z vlněného rouna odstraňte

Ostříhaná ovečka. Moc rádi s mužem pozorujeme, jak se ostříhaná ovečka rozeběhne po pastvině k druhé ovečce, která ji ale nepoznává a trká ji.

1.3. PRANÍ SUROVÉ VLNY

Čím déle leží vlna po ostříhání nevypraná, tím více se znehodnocuje její kvalita. Proto je-li to možné, vlnu co nejdříve po ostříhání vyperte. Můžete ji pak uskladnit a použít až bude potřeba. Při prvním praní surové vlny v podstatě nejde ani o to, aby byla vlna krásně čistá, ale aby se odstranila většina tuku a špíny, která časem znehodnotí její kvalitu. Z etnografických materiálů a literatury zabývající se touto tematikou se dozvídáme výrazně odlišné způsoby praní vlny. Někdy se umývaly samotné ovce ještě před stříží. Buďto ručně v kádi, nebo se nahnaly do potoka, pak se mluví o *vlně plavené*. Jindy se vlna prala až po stříží v teplé vodě nebo ve vodě s přidáním amoniaku (moči) či pracího prostředku. Na Slovensku soukeníci tzv. *gubári* prali vlnu z valašek naopak pouze ve studeném potoce. Vlnu naskládali do košů nebo pytlů a tloukli ji klacký a motykami tak dlouho, dokud z ní nevycházela čistá voda.

A jak tedy správně vyprat vlnu? Způsob praní zvolte podle toho, jak moc je vlna znečištěna, kolik obsahuje tuku a k čemu bude určena (tkaní, předení, plstění, barvení). Pokud se chystáte příští vlněnou přízi na pletení, je výhodné nepoužívat žádný prací prostředek, aby si po vyprání vlna zachovala část své mastnoty. Naopak pokud se chystáte vlnu barvit, tak pak je nutné vlnu důkladně vyprat v pracím prostředku, aby vlněná vlákna barvou dobře nasákla. Chystáte-li se třeba plstit, pak není nutné vlnu zase tak důkladně prát s pracím prostředkem, protože už samotné plstění s pomocí mýdla vlnu dodatečně vyčistí.

Praní bez čistícího prostředku

Při praní vlny bez čistícího prostředku si vlna zachová svou přirozenou mastnotu a pružnost, díky tomu se pak dobře přede a kůže na ruku je po práci příjemně mastná. V pracím prostředku se vypere až hotová příze či výrobek. Vlna se může prát ve studené, vlažné nebo v teplé vodě (asi 40 °C) podle druhu vlny, nejlépe v měkké studniční či dešťové vodě. Pokud je vlna mastnější, použijte vždy vodu teplou. Většina nečistot při praní v teplé vodě dobře pustí i bez pracího prášku, stejně tak se odstraní i její zažloutnutí. Aby se vlna dobře vyprala, musí být ve větším množství vody ve větší nádobě (cca na 1 kg vlny 20 l vody). Pokud perete v teplé vodě, nechejte vlnu ponořenou asi 10 min a občas ji rukou promněte. Nenechte ji tam ale příliš dlouho, aby voda nevychladla a teplem rozpuštěný tuk se nesrazil a neulpěl na vláknech. Po vyprání z vlny lehce vyždímejte vodu a pokud je příliš špinavá, praní zopakujte.

Praní vlny v dětské vaničce za pěkného dne v přírodě

Voda se může ohřívát na ohni, na kterém si můžete po práci za odměnu opéct třeba špekáčky.

Praní v pracím prostředku

V případě, že budete vlnu barvit nebo v případě, že chcete odstranit většinu tuku, je nutné použít do prací lázně prací prostředek a zajistit dostatečný přísun vody. Je potřeba několikrát vlnu namáčet v teplé vodě (asi 40 °C) s přidáním pracího prostředku na vlnu nebo 25% amoniaku. Zase zde platí, že nejlépe pouští špína v měkké dešťové nebo studniční vodě. Vlnu jemně máchejte (opravdu jemně, aby nedošlo k nechtěnému zplstění) a několikrát za sebou vyměňujte vodu, dokud není čistá. Důležité je používat podobně teplou či vlažnou vodu, aby nedošlo k teplotnímu šoku a vlákna se nezplstila do sebe.

Pokud máte možnost prát vlnu venku, podobně jak to dělávaly naše babičky, je to nejideálnější. Udělejte si ohýnek, nejlépe u nějakého rybníka, potoku nebo u jiného zdroje vody. Ohřejte si na něm vodu v hrncích a postupně vlnu v lavoru či vaničce propírejte. Je to příjemná práce v přírodě, při větším množství vlny však počítejte skoro na celý den.

Praní v pračce

Vlnu lze prát také v pračce, pokud máte nastavení ruční praní. Doporučuji vlnu vložit do pytle ušitého ze záclony, jinak bude pračka plná chlupů. Při praní v pračce je však nutné prát často několikrát a v menších dávkách, aby se vlna dobře zbavila špíny. K praní vlny se hodí pračky typu Romo, kam se vleze i více vlny než do klasických moderních praček v domácnostech, a není potřeba použít pytel, pokud je to pračka určená pouze k tomuto účelu.

Průmyslově se vlna pere v pracím roztoku a někdy také karbonizuje (bělí) silným roztokem kyseliny sírové, která navíc rozpustí zbytky rostlin a trav. Praním a karbonizováním je sice vlna krásně bílá (vlna ručně praná je spíše nažloutlá), ale je zbavena veškerého svého tuku. Proto se vlna po praní kropí zpátky tukem, aby nabyla znovu své vláčnosti a dala se dobře vyčesat.

Sušení vyprané ovčí vlny na sušáku na prádlo

1.4. SUŠENÍ VYPRANÉ VLNY

Vlna se suší a vždy sušívá podle toho, který způsob byl v té chvíli nejideálnější. Za slunečného dne venku na sítěch, plachtách nebo na zácloně položené na sušáku na prádlo. Většinou se doporučuje vlnu sušit ve stínu, ne na přímém slunci, ale ani to nebyvalo v některých krajích vždycky pravidlem. V zimě se sušila nad kamny nebo v peci, dnes nad či pod radiátory (na novinách, ručnicích). Během sušení je dobré vlnu občas obrátit, aby rovnoměrně usychala.

1.5. USKLADNĚNÍ VLNY

Nejvhodnější je vlnu uskladnit v papírových pytlech nebo žocích na suchém, vzdušném místě (nejideálněji zavěšenou na půdě). Vlnu lze také uložit do speciálních plastových pytlů, ze kterých se dá vysát vzduch či do uzavíratelných plastových boxů. Pokud je to možné, uskladňujte vlnu vypranou.

Kromě tuku, který může ve vlně žluknout, může vlnu velice znehodnotit šatní mol. Je to obávaný nepřítel všech, kteří pracují s vlnou, a dříve nebo později se mohou objevit jak v surové vlně, tak mezi vlněnými přizemi a výrobky. Kdysi naše babičky přikládaly k vlně tabák nebo levanduli. Můžete vyzkoušet nakapat na vatou a přidat k vlně levandulový éterický olej a na místo uskladnění vlny rozvěsit kupované lapače.

Nedoporučuji vkládat do pytle s vlnou chemické přípravky proti molům a pytel uzavřít. Vlna v tomto uzavřeném prostoru silně nasákne insekticid a při jejím použití pak dráždí čich nebo může vyvolat bolest hlavy a dýchací potíže.

2. PŘÍPRAVA VLNY PŘED PŘEDENÍM

Aby se vlna mohla přeměnit v předenou nitku, je potřeba vlněná vlákna před samotným předením nejprve rozvolnit, načechrat, promíchat, uspořádat a zbavit nečistot, které se neodstranily praním. Vlnu můžeme připravit k předení několika možnými způsoby a za použití různých nástrojů. Techniky jsou různé, záleží na místních tradičních zvyklostech nebo také na tom, jaký se zpracovává druh vlněných vláken.

2.1. ROZVOLŇOVÁNÍ

Jedním z nejjednodušších způsobů přípravy vlny je ruční rozvolňování, při kterém se vlna cupuje mezi prsty. Vlněná vlákna se od sebe rozdělují a načechrávají, zbavují se případné trávy a semen. Je to práce vyžadující spousty času a trpělivosti. Ale čím důkladněji se vlna rozvolňuje, tím se pak lépe přede, a hlavně není potřeba žádného jiného nástroje.

Rozvolňování vlny mezi prsty